

ફિલ્ડ ગાઈડ

દરિયાઈ કાયબાનું ફસાવું
અને તેમને બચાવવા

reefwatchindia.com

6360249764

projectcoordinator.tele@reefwatchindia.org

REEFWATCH
MARINE CONSERVATION

વિષયોની યાદી

સહયોગી

પૃષ્ઠ નં.

વિષય

1. દરિયાઈ કાયબા શું છે
2. પ્રજાતિઓ
3. શરીર રચના
4. ઓળખવાની રીત
5. કાયદા અને નિયમો
6. કિનારે ફસાઈ જવાના કારણો
7. જાણ કરવી (રિપોર્ટિંગ)
9. કાયબાની સંભાળ અને વ્યવસ્થા
11. પરિવહન (લઈ જવાની રીત)
12. મરેલા કાયબાનો નિકાલ
13. સમુદ્રમાં છોડવાની પ્રક્રિયા
15. નોંધ અને દસ્તાવેજ રાખવા

REEFWATCH
MARINE CONSERVATION

ROHINI
NILEKANI
philanthropies

દસ્તાવેજીકરણ

કાયબાની તંદુરસ્તીની તપાસ માટેનું ફોર્મ

કાયબાના સારવારનું ફોર્મ

કાયબાના મરણ પછીની તપાસ
(પોસ્ટમોર્ટમ)નું ફોર્મ

દરિયાઈ કાયબો શું છે?

દરિયાઈ કાયબા મરીન રેપ્ટાઇલ્સ છે, જે કેલોનિયેડે (Cheloniidae) અથવા ડર્મોચેલિડે (Dermochelyidae) કુળના છે. તેઓ પોતાની લાંબી આયુષ્ય અને સ્થળાંતર (માઇગ્રેશન) સ્વભાવ માટે જાણીતા છે.

તેઓ વિશ્વભરના સમુદ્રોમાં જોવા મળે છે અને દરિયાઈ પર્યાવરણ માટે અત્યંત મહત્વપૂર્ણ છે, કારણ કે તેઓ સીગ્રાસ બેડ્સ (Seagrass Beds) અને કોરલ રીફ્સ (Coral Reefs)ને સ્વસ્થ રાખવામાં મદદ કરે છે.

ભારતમાં આ પાંચ જાતિના કાયબા જોવા મળે છે:

ઓલિવ રિડલે પ્રજાતિ, ગ્રીન સી કાયબો, લેધરબેક કાયબો, હોક્સબિલ કાયબો અને લોંગરહેડ કાયબો.

*કેમ્સ રિડલે અને ફ્લેટબેક કાયબા ભારતમાં ક્યારેય જોવા મળ્યા નથી.

ઈમેલ- vetcoordinator@reefwatchindia.org /
projectcoordinator.tele@reefwatchindia.org (રિપોર્ટોની કોપી મેળવવા માટે અહીં લખો.)

પ્રજાતિઓ

ભારતના પૂર્વ અને પશ્ચિમ કિનારા પર, ઓલિવ રિડલી સૌથી વધુ જોવા મળે છે, ત્યારબાદ ગ્રીન, હોકસબિલ અને પછી લોગરહેડ્સ જોવા મળે છે. લેધરબેક દરિયાઈ કાચબા મુખ્યત્વે આંદામાન અને નિકોબારમાં જોવા મળે છે, અને ભારતની મુખ્ય ભૂમિ પર અચાનક જોવા મળ્યાની અમુક ઘટનાઓ નોંધાઈ છે.

ઓલિવ રિડલે
લેપિડોચેલિસ ઓલિવેસિયા

હોકસબિલ
એરેટમોચેલિસ ઇમ્બ્રિકેટા

ગ્રીન
ચેલોનિયા માયડાસ

લોગરહેડ
ક્રેટા ક્રેટા

લેધરબેક
ડર્મોચેલિસ કોરિયાસિયા

દરિયાઈ કાચબા ખૂબ મોટા હોઈ શકે છે — ઘણી વાર તેમનું વજન 100 કિલોગ્રામથી પણ વધુ હોય છે. અત્યાર સુધીની સૌથી ભારે કાચબો લેધરબેક હતો, જેનું વજન લગભગ 914 કિલોગ્રામ હતું — એટલે કે એક નાની કાર જેટલું ભારે! જ્યારે ભારતમાં મળતો સૌથી નાનો કાચબો ઓલિવ રિડલે છે, જેનું વજન વધુમાં વધુ 50 કિલોગ્રામ હોય છે — એટલે કે એક મોટા બાળક જેટલું.

ફરીથી છોડવું (સમુદ્રમાં)

જ્યારે દરિયાઈ કાચબા મજબૂત અને સહનશીલ જીવ હોય છે, ત્યારે પણ ઘણાં વખત તેમને તરવામાં (buoyancy) મુશ્કેલી પડે છે. તેના સામાન્ય કારણોમાં પ્લાસ્ટિક ખાવું, જાળમાં ફસાવું, ગંભીર ચેપ અથવા શ્વસનતંત્રમાં પાણી ભરાવું સામેલ હોય શકે છે. આવા કાચબાનો પહેલેથી યોગ્ય ઉપચાર કરવો જરૂરી છે.

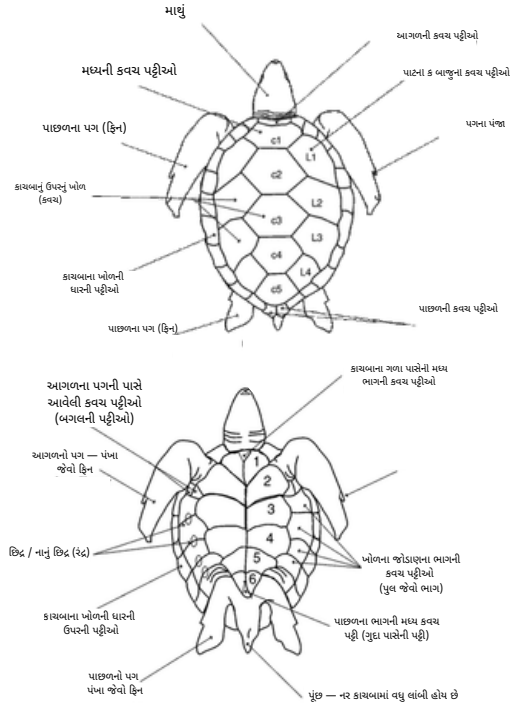
જો અનુભવી પશુચિકિત્સકો દ્વારા કોઈ કાચબાને છોડવા યોગ્ય ગણવામાં આવે, તો તેની ઓળખ માટે ડાબા ખભા નીચે ત્વચા નીચે માઇક્રોચિપ લગાવવી જોઈએ.

ફરીથી છોડવા (સમુદ્રમાં)

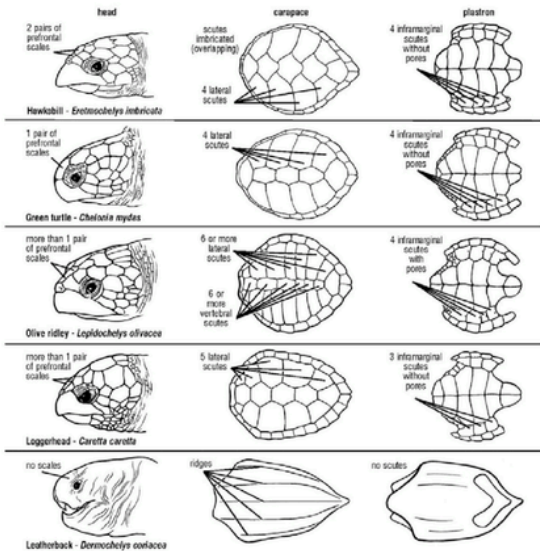
દરિયાઈ કાચબાને છોડતાં પહેલાં તેની આરોગ્ય તપાસ કરવી ખૂબ જરૂરી છે, જેથી તે દરિયાઈ પરિસ્થિતિમાં સુરક્ષિત અને સ્વસ્થ રહી શકે.

- **માઇક્રોચિપિંગ:** જે કાચબાં જાળમાં ફસાયા હોય અથવા ઘાયલ થયા હોય, તેમને દરિયામાં છોડતાં પહેલાં માઇક્રોચિપ લગાવવી જોઈએ, જેથી તેમની ઓળખ લાંબા સમય સુધી કરી શકાય.
- **છોડવાનું સ્થાન:** કાચબાની જાતિ મુજબ યોગ્ય સ્થળ પસંદ કરો — જ્યાં તાપમાન, પાણી અને ખોરાક યોગ્ય હોય.
- **હવામાન:** છોડતાં પહેલાં હવામાન અને દરિયાની લહેરો તપાસો, જેથી કાચબો અને તમે બંને સુરક્ષિત રહો.
- **છોડવાની રીત:** કાચબાને બોટમાંથી કે સીધા કિનારેથી દરિયામાં છોડો.
- **સુરક્ષા:** છોડતાં સમયે તમારી સુરક્ષા માટે ગલ્સ, માર્ક અને લાઇફ જેકેટ પહેરો.

કાચબાની શરીર રચના

દરિયાઈ કાયબાની જાત ઓળખવાની રીત

મરેલા કાયબાનો નિકાલ કેવી રીતે કરવો

- મરેલા કાયબાને શક્ય તેટલો ઓછો હલાવવો અને ત્યાં જ દફનાવવો.
- શબને ભરતી રેખાથી ઉપર દફનાવો
- જો દફનાવવાનું શક્ય ન હોય તો ફ્લિપર (પગના ફિન)ના મૂળે મજબૂત નાઇલોનની દોરી બાંધો જેથી શબ ફરી બહાર આવે તો ઓળખી શકાય.
- નાનાં અને મધ્યમ કાયબાઓ માટે 4 ફૂટ ઊંડો ખાડો ખોદો, અને મોટા કાયબાઓ માટે 6 થી 8 ફૂટ ઊંડો ખાડો ખોદો જેથી તે ફરી બહાર ન આવે.
- કચરાનો નિકાલ: વપરાયેલા ગ્લવ્સ, સાધનો અથવા સંક્રમિત વસ્તુઓને યોગ્ય રીતે નાશ કરો.

પરિવહન

- કાયબાને લઈ જતાં વખતે તેને વધારે હલાવશો નહીં.
- ઘાયલ જગ્યાએ દબાણ કે ખેંચાણ ન પડે તેનું ધ્યાન રાખો.
- હવામાં ફરતું વાહન લો અને નીચે 2 ઇંચ ફ્રોમ બિછાવો જેથી કાયબાને ઈજા ન થાય.
- વાહનનું તાપમાન 20°C થી 30°C વચ્ચે રાખો.

નિયમો અને કાયદા

ભારતમાં દરિયાઈ કાયબાના સંરક્ષણ માટેના કાયદા

- વન્યજીવ (સંરક્ષણ) અધિનિયમ, 1972
- CITES (સાયટીસ) સંમતિ — 1976
- બોન (Bonn) કન્વેન્શનની માન્યતા — 1981
- પર્યાવરણ (સંરક્ષણ) અધિનિયમ, 1986
- જૈવ વૈવિધ્ય અધિનિયમ, 2002
- વન્યજીવ (સંરક્ષણ) સુધારણા અધિનિયમ, 2002
- મરીન ફિશરીઝ પોલિસી (દરિયાઈ માછીમારી નીતિ), 2004
- મરીન ફિશરીઝ (નિયમન અને વ્યવસ્થાપન) બીલ, 2009
- કોસ્ટલ રેગ્યુલેશન ઝોન (CRZ) નોટિફિકેશન, 2011
- રાજ્ય સ્તરીય માછીમારી નીતિઓ અને કાયદા

ભારતમાં મળતા બધા પાંચ પ્રકારના દરિયાઈ કાયબા કાયદાકીય રીતે સુરક્ષિત છે — વન્યજીવ સંરક્ષણ અધિનિયમ, 1972 અને CITES કરાર મુજબ. આ કાયદા પ્રમાણે કાયબાઓ કે તેમાથી બનેલી કોઈપણ વસ્તુનું વેચાણ સંપૂર્ણ રીતે મનાઈ છે.

દરિયાઈ કાયબાઓ કિનારે કેમ ફસાય છે

- **જાળમાં ફસાવું:** કાયબા જ્યારે માછલીના જાળમાં ફસાય છે, ત્યારે તેઓ શ્વાસ લઈ શકતા નથી કે ઈજાગ્રસ્ત થાય છે અને કિનારે આવી જાય છે.
- **પ્લાસ્ટિક ખાવું:** પ્લાસ્ટિક ખાવાથી તેમની પાચન પ્રક્રિયા બંધ થઈ જાય છે, તેઓ નબળા પડી જાય છે અને તરેને કિનારે આવી પહોંચે છે.
- **નૌકાથી અથડાવું:** બોટ સાથે અથડાતાં કાયબાને ગંભીર ઈજા થાય છે અને તે કિનારે આવી જાય છે.
- **પરજીવીનો ભાર:** શરીર પર વધારે પરજીવી હોવાથી કાયબા નબળા બની જાય છે અને ફસાઈ જાય છે.
- **ફેફસાંનો ચેપ:** શ્વાસમાં ચેપ થવાથી કાયબા તરવા કે ઊંડે જવા અસમર્થ બને છે અને કિનારે આવી જાય છે.

મરેલા કાયબાને કેવી રીતે સંભાળવું

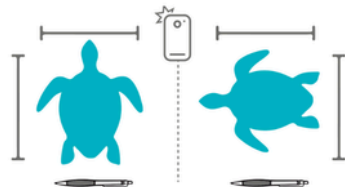
- મરેલા કાયબાને હાથ લગાવતાં કે ખસેડતાં પહેલા હંમેશા ગલ્વ્સ અને માર્સ્ક પહેરો — જેથી કોઈ રોગ માણસમાં ન ફેલાય.
- શવને શક્ય હોય તો હાઈ ઉચ્ચ ભરતી રેખાથી દૂર, શાંત અને છાંયાવાળી જગ્યાએ લઈ જાવ.
- જો શવ ધુપમાં પડ્યો હોય તો તેને છાંયામાં મૂકો અથવા ઢાંકી દો.
- હંમેશા ગલ્વ્સ પહેરીને જ શવને ખસેડો.

જીવતા કાયબાને કેવી રીતે સંભાળવું

- કાયબાને હાથ લગાવતા કે પકડતા પહેલા દસ્તાના પહેરો — દરિયાઈ પ્રાણીઓથી બીમારી ફેલાઈ શકે છે.
- લોકોને શાંત રાખો અને ભીડ દૂર કરો, કારણ કે કાયબો ડરી શકે છે.
- જો તેને ઈજા થઈ હોય તો ધ્યાનથી જુઓ અને જાણ કરો.
- કાયબાને ઉઠું ન કરો અને તેના ફિન (ફિલિપર) ખેંચીને ન જુઓ.
- તેને હંમેશા સાફ, ગરમ, સુકી અને સુરક્ષિત જગ્યાએ રાખો.
- ફસાયેલો કાયબો હોય તો તેની નાક સુધી પાણીમાં ન રાખો.
- તેની આંખોમાં ટોચ કે કેમેરાનો ફ્લેશ ન મારવો.
- કોઈ કાયબાને નિષ્ણાતની સલાહ વગર દરિયામાં ન છોડો.

રિપોર્ટિંગ / જાણ કરવી

- સૌથી પહેલા સ્થાનિક વન વિભાગને જાણ કરો.
- કાયબાના ફોટા બાજુથી અને ઉપરથી લો. નજીક પેન જેવી નાની વસ્તુ મૂકો જેથી કદ સમજાય.
- ફોટા જિયો-ટેગ હોવા જોઈએ જેથી સ્થાનની માહિતી મળે.
- એક એવો ફોટો જરૂર લો જેમાં આખો કાયબો સ્પષ્ટ દેખાય અને કોઈ ભાગ કપાયેલો ન હોય.

કાયબાનું પોસ્ટમોર્ટમ (મરણ પછીની તપાસ)

- પોસ્ટમોર્ટમથી ખબર પડે છે કે કાયબાની મૃત્યુ કેમ થઈ, તે ક્યાં રહેતો હતો, તેની તબિયત કેવી હતી અને તેને કયા ખતરા હતા.
- શક્ય હોય તો તપાસ એ જ કિનારે કરો જ્યાં કાયબો મળ્યો હતો.
- જો હવામાન ખરાબ હોય તો કાયબાને સુરક્ષિત જગ્યાએ રાખો ત્યાં સુધી તપાસ ન થાય.
- તપાસ માટેના નમૂનાઓ લો — ટિશ્યૂના નમૂનાઓ ફોર્મેલિનમાં અને DNAના નમૂનાઓ એથાનોલમાં સાચવો.

પોસ્ટમોર્ટમ કિટ

ક્ર. સં.	વસ્તુ	સંખ્યા
1.	સ્ટેરાઇલ બ્લેડ્સ	6
2.	સ્કેલ્પેલ હેન્ડલ	2
3.	સર્જિકલ કાતરી	1
4.	આર્ટી ફોર્સેપ	1
5.	છરી (મોટી, મધ્યમ, નાની)	3
6.	રિબ કટર	1
7.	મેજરિંગ ટેપ	2
8.	પેન / પમનિન્ટ માર્કર	2
9.	માસ્ક	10
10.	દસ્તાના	10
11.	નોર્મલ સેલાઇન	1
12.	સેમ્પલ કપ્સ (70% એથેનોલ, NS અને 10% ફોર્માલિનથી ભરેલા)	3
13.	સ્ટેરાઇલ સ્વેબ્સ (પેટ્રી, એપેન્ડોર્ફ, કેરી કન્ટેનર)	3
14.	સિરિન્જ (5ml)	2
15.	ઝિપલોક બેગ	4
16.	શાર્ડ બોક્સ	1
17.	ડ્રમ (3 કચરાના ડબ્બા સાથે)	1
18.	ફાવડો	2
19.	હાથ ધોવા માટે સેનીટાઇઝર અને સાબુ	1